

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРИВАТНОГО ПРАВА

УДК 347.4

DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2024.5.4>

ОСОБЛИВОСТІ ДОГОВІРНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН У СФЕРІ ПРОФЕСІЙНОГО СПОРТУ

Наставний Ілля Вячеславович,

кандидат юридичних наук,

докторант

Інституту правотворчості та науково-правових експертиз

Національної академії наук України

Стаття присвячена дослідженню особливостей договірної регуляції відносин у сфері професійного спорту. Зокрема, наголошено на актуальній тенденції до зростання значимості цивільно-правового договору у контексті регулювання приватноправових відносин, що в цілому сприяє реалізації таких основоположних принципів громадянського суспільства, як свобода підприємництва, свобода договору, розумність, добросовісність, справедливість. Встановлено, що особливість договірної регуляції відносин в сфері професійного спорту відображається у встановленні правил поведінки між спортсменом-професіоналом та спортивною організацією на основі консенсусу, що досягається сторонами з метою задоволення власних інтересів шляхом взаємоузгодження волі контрагентів майбутнього договору, спрямованих на виникнення, зміну або припинення цивільних правовідносин. Відповідно цивільно-правовий договір є не просто домовленістю між зазначеними контрагентами, а насамперед індивідуальним регулятором особистих немайнових та майнових відносин між ними, адже виключно в договорі отримують свою належну деталізацію закріплені у статутах та регламентах загальні вимоги до здійснення професійно-спортивної діяльності. Запропоновано здійснення правової характеристики цивільно-правових договорів сфері професійного спорту доцільно за наступними ознаками: 1) залежно від виникнення прав та обов'язків сторін – синалагматичний (взаємний), двосторонній договір; 2) залежно від наявності зустрічного майнового еквіваленту – оплатний (оплатність договору може виражатись і в зустрічному зобов'язанні, виконання якого буде надане контрагентом); 3) залежно від юридичної спрямованості договорів – основний; 4) залежно від наявності волі осіб на укладення договору – договір, що укладається за домовленістю сторін; 5) залежно від моменту у часі, коли договір вважається укладеним – консенсуальний; 6) залежно від наявності елементів інших договорів – змішаний.

Ключові слова: договір, договірне регулювання, саморегулювання, спорт, професійний спорт, спортсмен-професіонал, цивільні правовідносини, правова характеристика.

Nastavnyy Illia. Peculiarities of contractual regulation of relations in the field of professional sports

The article is aimed at studying the peculiarities of contractual regulation of relations in the field of professional sports. In particular, the author emphasizes the current trend towards the growing importance of civil law contracts in the context of regulation of private law relations, which generally contributes to the implementation of such fundamental principles of civil society as freedom of enterprise, freedom of contract, reasonableness, good faith and justice. It is established that the peculiarity of contractual regulation of relations in the field of professional sports is reflected in the establishment of rules of conduct between a professional athlete and a sports organisation based on a consensus reached by the parties with a view to satisfying their own interests by mutually agreeing on the will of the contracting parties to a future contract aimed at establishing, changing or terminating civil legal relations. Accordingly, a civil law

contract is not just an agreement between the said counterparties, but primarily an individual regulator of personal non-property and property relations between them, since only in the contract do the general requirements for professional sports activities set out in the charters and regulations receive their proper detail. The author suggests that the legal characterisation of civil law contracts in the field of professional sports should be based on the following features: 1) depending on the emergence of the rights and obligations of the parties – synalagmatic (mutual), bilateral contract; 2) depending on the availability of a counterpart property equivalent – paid (the payment of the contract may also be expressed in a counterpart obligation, which will be fulfilled by the counterparty); 3) depending on the legal nature of the contract – main contract; 4) depending on the will of the parties to enter into the contract – contract concluded by agreement of the parties; 5) depending on the time when the contract is considered to be concluded – consensual contract; 6) depending on the presence of elements of other contracts – mixed contract.

Key words: *contract, contractual regulation, self-regulation, sport, professional sport, professional athlete, civil legal relations, legal characteristics.*

Попри наявну в нашій державі нормативну базу, присвячену правовому упорядкуванню відносин у сфері професійного спорту, все ж варто констатувати, що найбільш детального регулювання вони набувають на договірному рівні шляхом укладення цивільно-правових договорів. Зазначене підтверджується висновком, що у договірній сфері закон перестає вважатися «істиною в останній інстанції», а сторони мають право відходити від його положень, коригуючи їх до своїх інтересів [1, с. 9]. Відповідно договірне регулювання, зважаючи на недосконалість законодавчого, превалює над останнім. У цьому контексті цікавою є висловлена А. Б. Гриняком теза, що хоча договір як дієвий регулятор приватноправових відносин і зайняв самостійне місце в механізмі правового регулювання, однак деякі теоретичні питання, пов'язані з аналізом сфери приватноправового регулювання договірних відносин саме як різновиду соціально-правових управлінських систем, не одержали належного доктринального осмислення [1, с. 11]. Більше того, у юридичній літературі наголошується на недостатності уваги до процесів, пов'язаних із аналізом сфери врегульованих положеннями цивільного права особистих немайнових та майнових відносин, що свідчить про потребу нового наукового осмислення цієї проблематики [2, с. 117], оскільки категорія цивільно-правового договору належить до цих правових феноменів, роль і значення яких у впорядкуванні суспільних відносин, незважаючи на численні дослідження, й досі залишаються недостатньо вивченими [3, с. 12].

Актуальною тенденцією розвитку професійних спортивних відносин є поступова заміна законодавчого регулювання договірним, що в цілому є позитивним явищем і свідчить про застосування таких основоположних принципів громадянського суспільства, як свобода підприємництва, свобода договору, розумність, добросовісність, справедливість. Зазначене обумовлює потребу у встановленні особливостей договірного регулювання відносин у сфері професійного спорту.

У контексті зростання значимості цивільно-правового договору та його позиціонування як самостійного регулятора приватноправових відносин цікавою є думка С. О. Погрібного про те, що у тих випадках, коли здійснюється внутрішнє регулювання (саморегулювання) цивільних суспільних відносин, договір у ньому виконує двояку функцію: з одного боку, він є нормативною основою такого регулювання, продуктом діяльності суб'єктів правового регулювання цивільних відносин; з іншого – договір виступає і як другий елемент механізму досягнення закладеної в ньому мети правового регулювання цивільних відносин, оскільки має значення і як юридичний факт, що породжує права та обов'язки учасників цивільних правовідносин [4, с. 47]. Як зазначається в юридичній літературі, договір відрізняється від інших юридичних фактів тим, що він не тільки дає підстави для застосування тієї чи іншої норми права у конкретному випадку і для виникнення, зміни чи припинення конкретних правовідносин, а й безпосередньо регулює поведінку сторін, визначає права та обов'язки учасни-

ків правовідносин. Це впливає із сутності договору, як домовленості сторін, акту їхньої волі. Своїм волевиявленням сторони приймають на себе певні обов'язки і набувають певних прав [5, с. 151–152]. Схожої позиції дотримується й А. Г. Бірюкова, на переконання якої договори належать до так званих мононорм. Вони регулюють відносини лише виключно між їхніми учасниками. Прийняті в договорі положення стосуються лише тих його учасників (сторін), які брали в ньому участь. Відповідно, узгоджені та прийняті умови договору є обов'язковими. Сторони мають право врегулювати в договорі, який передбачений актами цивільного законодавства, свої відносини, що не врегульовані цими актами. У цьому вбачається відмінність у правовому регулюванні публічних суспільних відносин, які регулюються виключно державою, від правового регулювання приватних відносин, до суб'єктного складу яких входять і самі учасники правовідносин [6, с. 90–91].

Зважаючи на це, можемо констатувати, що договір у механізмі правового регулювання відносин в сфері професійного спорту відіграє надзвичайно важливу роль, аналіз якої на доктринальному рівні дозволив Н. С. Кузнєцовій наголошувати на його унікальності в такому контексті. До такого висновку вчена приходять, проаналізувавши дію договору на всіх стадіях правового регулювання суспільних відносин (нормотворчій, правореалізаційній, правозастосовчій) [7, с. 404]. Більше того, як на доктринальному, так і правозастосовчому рівнях все частіше сьогодні трапляється використання терміносполучення «договірне регулювання». Як зазначає з цього приводу А. Б. Гриняк, введення в категоріальний апарат науки цивільного права цього терміну сприяє вирішенню проблем як договірних прав, так і цивільного права загалом, адже дозволяє по-іншому подивитись на цивільно-правовий договір як на ефективний інструмент, за допомогою якого сторони самостійно регулюють відносини між собою [8, с. 122]. Особливо цінним зазначене твердження є для поточного дослідження, оскільки дозволяє якісно дослідити вплив на відносини в сфері професійного спорту таких регуляторів, як договір (превалюю-

юче значення якого в цій сфері є беззаперечним) і закон.

Особливість договірного регулювання відносин в сфері професійного спорту відображається у встановленні правил поведінки між спортсменом-професіоналом та спортивною організацією на основі консенсусу, що досягається сторонами з метою задоволення власних інтересів шляхом взаємоузгодження волі контрагентів майбутнього договору, спрямованих на виникнення, зміну або припинення цивільних правовідносин. Відповідно цивільно-правовий договір є не просто домовленістю між зазначеними контрагентами, а насамперед індивідуальним регулятором відносин між ними. Натомість закон діє як загальнонормативний регулятор.

Зважаючи на це, можна констатувати, що договірне регулювання відносин у сфері професійного спорту за своїм впливом на відносини між спортсменом-професіоналом та відповідними суб'єктами сфери фізичної культури і спорту є ширшим, ніж нормативне, оскільки законодавче регулювання спрямоване на впорядкування цих відносин, а договірне – на їх організацію та формування. Тому цивільно-правовий договір, як слушно зазначається в юридичній літературі, виступає тією унікальною соціально-правовою конструкцією приватного права, яка обумовлює його специфіку і одночасно надає його сторонам якнайширшу свободу дій, надає можливість самим виступати своєрідними «законодавцями» для себе, але в визначених правових межах [1, с. 23]. Тобто, «чистий нормативізм в договірному праві уступає дорогу саморегулюванню договірних відносин [9, с. 80].

Разом із тим відносини в сфері професійного спорту регулюються на локальному рівні самими спортивними організаціями. Відповідно регулювання професійних спортивних відносин на локальному рівні є не менш важливим, ніж договірне, оскільки статутні та регламентні акти спортивних організацій фактично стають обов'язковими для спортсменів-професіоналів, які б положення вони не містили. Тобто, вступаючи у договірні відносини з професійними спортивними організаціями, спортсмен, навіть не усвідомлюючи цього, зобов'язаний діяти у відповідності

з тими чи іншими положеннями локального акту (регламенту, статуту тощо). З метою захисту суб'єктивних цивільних прав спортсменів-професіоналів, на нашу думку, доцільно передбачити у ст. 38 Закону України «Про фізичну культуру і спорт» [10] вказівку на необхідність ознайомлення його з відповідними положеннями статутних та регламентних актів, в яких і містяться підходи до врегулювання відносин між такими суб'єктами (особливості переходу спортсмена з одного спортивного клубу до іншого, застосування штрафних санкцій за порушення спортивної дисципліни, преміювання спортсменів за значні досягнення, питання дискваліфікації тощо). Станом ж на сьогодні за відсутності подібних положень у чинному законодавстві, доцільно підтримати висловлену в юридичній літературі позицію про пріоритетну роль договору як регулятора відносин між спортсменами-професіоналами та спортивними організаціями порівняно з локальними (корпоративними) актами [11, с. 81]. Тобто саме договір є безпосереднім регулятором особистих немайнових та майнових відносин між суб'єктами професійного спорту і виключно в договорі отримують свою належну деталізацію (шляхом визначення прав та обов'язків) закріплені у статутах та регламентах загальні вимоги до здійснення професійно-спортивної діяльності.

Окремо слід акцентувати увагу на визначенні поняття цивільно-правового договору в сфері професійного спорту та його різновидах. Насамперед доцільно звернути увагу на відображений у ст. 38 Закону України «Про фізичну культуру і спорт» підхід, за яким законодавець підставою виникнення відносин у сфері професійного спорту визначає контракт, що укладається між спортсменом-професіоналом та відповідними суб'єктами сфери фізичної культури і спорту. В юридичній літературі зазначається, що контракт (contract) – це угода в письмовій формі між двома або більше сторонами, яка тягне за собою наявність взаємних зобов'язань і має позовну силу [12, с. 8]. З. В. Ромовська, порівнюючи терміни «договір» та «контракт», наголошує на відповідності терміну «договір» українській правничій термінології та вказує на можливість

домовленості сторін, а не на їхню підпорядкованість чи застосування державного примусу [13, с. 202], в той час, як В. В. Луць пропонував сприймати терміни «договір» і «контракт» як рівнозначні (синоніми), щоправда із застереженням, що термін «контракт» притаманний регулюванню підприємницьких правовідносин [14, с. 24]. Виходячи із зазначених теоретичних позицій, на наш погляд, можливим використання у досліджуваній сфері відносин професійного спорту як різновиду підприємницької діяльності терміну «контракт» як синоніму терміну «договір», щоправда із застереженням, що з метою єдності приватноправової термінології все ж доцільніше використовувати термін «договір». Відповідно спортсмени-професіонали вправі регулювати свої відносини із суб'єктами сфери фізичної культури і спорту не лише за допомогою трудових, а й цивільно-правових договорів. Основним критерієм вибору джерела правового регулювання професійних спортивних відносин, на нашу думку, необхідно вважати саме волевиявлення їх суб'єктів щодо того чи іншого оформлення оплачуваної спортивної діяльності.

В цілому не викликає сумнівів приватноправова природа договорів у сфері професійних спортивних правовідносин. Аргументами на користь цього висновку є те, що: 1) виконання договору завжди спрямоване на досягнення бажаного спортивного результату змагання, зокрема, зайняття спортивною організацією, за яку виступає спортсмен, певного місця; 2) спортсмен за будь-яким із різновидів договору в сфері професійного спорту повинен здійснювати відповідні дії щодо систематичних тренувань та особистої участі у спортивних змаганнях; 3) ризик неотримання винагороди у випадку недосягнення високих спортивних результатів лежить на спортсмені (зазвичай сторони у договорі передбачають обов'язок спортивного клубу сплатити конкретну грошову суму за відповідний спортивний результат); 4) спортсмени-професіонали мають можливість переходу від однієї спортивної організації до іншої (розірвання договору), що пов'язано з виявленням ініціативи спортсмена-професіонала в період так званих «трансферних

вікон» та/або з виплатою значного розміру компенсації; 5) на спортсмена-професіонала, як правило, покладаються штрафні санкції за порушення ним умов договору.

Вищенаведені ознаки цивільно-правових договорів у сфері професійної спортивної діяльності дозволяють здійснити їх юридичну характеристику крізь призму загальноновизнаних класифікацій, що сприятиме визначенню їх місця в системі цивільно-правових договорів. Загалом, виходячи із дефініції професійного спорту як самостійної, ініціативної, систематичної, на власний ризик діяльності у сфері спорту з організації спортивних заходів, наділених особливою видовищністю, спрямованої на задоволення інтересів спортивних організацій, спортсменів-професіоналів та глядачів і систематичне отримання прибутку від користування майном, продажу квитків, виконання робіт і надання послуг [15, с. 5], можна зробити висновок, що договори в цій сфері наділені такими ознаками, як двосторонність, консенсуальність та оплатність. Такі властивості договорів у сфері професійного спорту презюмуються як конститутивні і відображають: а) мету договору – організацію спортивних заходів, спрямованих на задоволення інтересів спортивних організацій, спортсменів-професіоналів, глядачів; б) модус виконання, що встановлений вимогами до планування, організації та проведення спортивних заходів; в) економічну сутність – організацію спортивного видовища та одержання винагороди.

Отже, договори в сфері професійного спорту мають консенсуальний характер, адже момент укладення договору і момент його виконання не співпадають у часі. Консенсуальність договору в сфері професійного спорту зумовлена самою діяльністю спортсмена-професіонала, яка потребує аналітичної діяльності, значних фізичних зусиль, дотримання виробленої та погодженої тренером методики тренувань у відповідності до нормативів та інших вимог. За загальним правилом консенсуальний договір вважається укладеним з моменту досягнення згоди з усіх його істотних умов. До того ж зауважимо, що консенсуальний характер зберігається і у випадку, якщо спортсмен приступає до підготовки до змагань негайно після укладення дого-

вору, оскільки для досягнення запланованого сторонами потенційного спортивного результату потрібен деякий час.

Окрім консенсуальності договору в сфері професійного спорту, варто звернути увагу й на його двосторонність, синалагматичність, оскільки договірні зобов'язання виконуються обома сторонами. Тобто зазначений договір є двосторонньо зобов'язуючим, адже його сторони наділені відповідними правами та кореспондуючими правам контрагента обов'язками. Зокрема, у спортсмена-професіонала виникає обов'язок щодо підготовки до змагань шляхом виконання відповідних нормативів, дотримання дієт, дисципліни тренувань, досягнення поставленого спортивного результату тощо та право вимагати від спортивної організації сплати за це коштів, а в спортивній організації, у свою чергу, виникає зустрічний обов'язок – забезпечити належні умови для тренувань, надання супутніх медичних, тренерських тощо послуг, сплатити кошти спортсмену та вимагати від нього досягнення поставленого спортивного результату.

Виходячи із закріпленого в законодавстві визначення поняття професійного спорту, можемо зробити висновок, що договорам у сфері професійного спорту властивий характер оплатності, що знаходить свій прояв в отриманні спортивною організацією прибутку за підготовку спортсмена та досягнення ним визначеного спортивного результату, а також здійсненні виплати останньому визначеної договором суми коштів.

Досліджувані договори в сфері професійного спорту можна характеризувати й за такою їх властивістю, як змішаність, оскільки зазначені договірні конструкції можуть містити елементи інших договорів, зокрема купівлі-продажу інвентарю, договорів підряду на ремонт чи будівництво спортивного комплексу, договору спонсорства, простого товариства тощо. Тобто, змішаний договір є підставою для виникнення єдиного зобов'язання, що поєднує ознаки договорів різного типу. Якщо договір у сфері професійного спорту є змішаним, то до нього застосовуються правила про договори, елементи яких є у змішаному договорі. З приводу єдиного розуміння терміносполучення «елементи різ-

них договорів», під останніми пропонуємо розуміти сукупність прав та обов'язків сторін, що притаманні конкретній договірній конструкції.

У досліджуваній сфері професійних спортивних відносин такі договори, як правило, укладаються професійними спортсменами зі спортивними клубами в ігрових, тобто командних видах спорту, і регулюють спортивні відносини професійних спортсменів з приводу їх участі в професійній спортивній діяльності.

З приводу можливості характеристики окремих договорів в сфері професійного спорту як змішаних влучною є висловлена І. Р. Шишкою теза, що змішаний договір не є ні самостійним типом договору, ні його видом. Його характеризує сполучення елементів механізму різних видів договорів. Змішаний договір є підставою для виникнення єдиного зобов'язання, яке поєднує ознаки договорів різних видів [16, с. 85].

Отже, правову характеристику договорів в сфері професійного спорту доцільно здійснювати за такими ознаками: 1) залежно від виникнення прав та обов'язків сторін – синалагматичний (взаємний), двосторонній договір; 2) залежно від наявності зустрічного майнового еквіваленту – оплатний (оплатність договору може виражатись і в зустрічному зобов'язанні, виконання якого буде надане контрагентом); 3) залежно від юридичної спрямованості договорів – основний; 4) залежно від наявності волі осіб на укладення договору – договір, що укладається за домовленістю

сторін; 5) залежно від моменту у часі, коли договір вважається укладеним – консенсуальний; 6) залежно від наявності елементів інших договорів – змішаний.

Отже, під договорами в сфері професійного спорту пропонуємо розуміти домовленість, за якою одна сторона (спортсмен-професіонал) зобов'язується систематично на оплатній основі брати участь у тренувальній та змагальній діяльності з певного виду спорту з метою досягнення необхідного спортивного результату, а інша сторона (спортивна організація) зобов'язується створити всі належні умови для здійснення діяльності, спрямованої на досягнення відповідного результату, та виплачувати відповідну винагороду спортсмену-професіоналу.

Підсумовуючи наведене доцільно зазначити, що договірне регулювання в механізмі правового регулювання приватноправових відносин в сфері професійного спорту займає особливе місце, оскільки договірне регулювання за своїм впливом на професійні спортивні відносини є ширшим ніж нормативне. Тому цивільно-правовий договір є тією унікальною соціально-правовою конструкцією приватного права, яка зумовлює його специфіку, що відображається у можливості за його допомогою врегулювати відносини у нових сферах діяльності, які на початковому етапі виникнення та нестабільності їх використання не потребують закріплення на законодавчому рівні, без порушення норм чинного законодавства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Договірне регулювання приватноправових відносин в умовах євроінтеграційних процесів в Україні. Монографія / За заг. ред. академіка НАПрН України О. Д. Крупчана; наук. ред. А. Б. Гриняк. Київ, 2017. С. 9, 11, 23.
2. Харківська цивілістична школа: у дусі традицій: монографія / Під ред. І. В. Спасибо-Фатеєвої. В. Спасибо-Фатеєвої. Харків: Право, 2011. С. 117.
3. Кузнєцова Н. С. Договір у механізмі регулювання цивільно-правових відносин. *Право України*. № 9. 2012. С. 12.
4. Погрібний С. О. Механізм та принципи регулювання договірних відносин у цивільному праві України : монографія. Київ: Правова єдність, 2009. С. 47.
5. Святошнюк С. С. Поняття договору як одна із теоретичних основ правового регулювання надання фінансових послуг. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. № 69. С. 151–152.
6. Бірюкова А. Г. Особливості договору як джерела цивільного права України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2018. № 33. С. 90–91.
7. Кузнєцова Н. С. Вибрані праці. Київ : ПрАТ «Юридична практика», 2014. С. 404.

8. Гриняк А. Б. Особливості договірної регуляції приватноправових відносин. *Приватне право і підприємництво*. Збірник наукових праць. Вип. 18, 2018 / Редкол.: Крупчан О. Д. (гол. ред.) та ін. Київ : Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва Національної Академії правових наук України, 2018. С. 122.

9. Шишка Р. Б. Проблема видів та характеристики цивільних та господарських договорів. Розробка механізму правового регулювання договірних відносин у підприємницькій діяльності / За ред. академіка АПрН України В. В. Луця. Київ : НДІ приватного права і підприємництва АПрН України, 2009. С. 80.

10. Про фізичну культуру і спорт: Закон України № 3808-XII від 24.12.1993. *Відомості Верховної Ради України*. 1994, № 14, ст. 80. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3808-12#Text> (дата звернення: 29.10.2024).

11. Суха Ю. С. Цивільно-правові договори у сфері професійного спорту : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Одеса, 2014. С. 81.

12. Контрактне право: навчально-методичний посібник для здобувачів вищої освіти усіх форм навчання; галузь знань – 08 «Право», спеціальність – 081 «Право» / В. П. Попелюк, К. А. Возняковська, О.Р. Гофман, В. В. Добровольська. 2021. С. 8.

13. Ромовська З. В. Сімейний кодекс України. Науково-практичний коментар. Київ : Ін-юре, 2003. С. 202.

14. Контракти в підприємницькій діяльності : навч. посіб. 2-е вид., переоб. і допов. Київ : Юрінком Інтер, 2008. С. 24.

15. Ткалич М. О. Спортивний клуб як суб'єкт цивільного права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Одеса : Одеська національна юридична академія, 2010. С. 5.

16. Шишка І. Р. Договір на виконання маркетингових досліджень : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. К., 2010. С. 85.